

УДК 81'26

UDC

DOI: 10.17223/18572685/65/14

Стереотипізація тваринного світу в русинських фразеологізмах

В.В. Калько¹, М.І. Калько², О.О. Селіванова³

Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького
Україна, 18031, м. Черкаси, бул. Шевченка, 81

¹ E-mail: mkalko@ukr.net

² E-mail: mkalko57@gmail.com

³ E-mail: oselivanova@ukr.net

Авторське резюме

У статті здійснено аналіз стереотипного представлення образів тваринного світу на матеріалі русинських фразеологізмів у проекції на психокогнітивні структури етносвідомості. Установлено, що зооморфна метафоризація має подвійну природу: спочатку тварині приписують людські характеристики, а потім людину розглядають крізь призму ознак тварини. Здатність до метафоричної номінації індивіда в фразеологічній картині світу виявляють передовсім назви свійських тварин. Стереотипізація тваринного світу в русинській фразеології ґрунтується на антропоморфній аналогізації: зооніми використовують на позначення психоемоційного, фізіологічного станів людини, її характеристики. Досить продуктивно зооніми функціонують у парадоксальних зворотах, які віддзеркалюють народний гумор, слугують креативними чинниками створення дотепу. У семантиці зооморфних метафор домінує пейоративна емоційно-оцінна ознака як один із найбільш потужних експресивних засобів, спрямованих на пониження статусу адресата. Негативно-оцінна зооморфна номінація пов'язана передовсім із тими рисами характеру, поведінки, інтелекту, фізичних чи психологічних особливостей, соціального статусу людини, які уподібнюють її до тварини. Зооніми використовують для позначення відношень простору, часу, міри та кількості. Фразеологічна стереотипізація тваринного світу русинами пов'язана з наївними віруваннями, прикметами, міфами. Зооніми як стереотипи оцінки функціонують у лайливих прокляттях або жартівливих побажаннях різних негараздів. Мовне представлення зоонімів-стереотипів засвідчує нерозривний зв'язок між мовою, культурою та етносом, відтворює характерні риси русинського менталітету.

Ключові слова: фразеологізм, зоонім, стереотип, оцінка, метафора, порівняння.

Стереотипизация животного мира в русинских фразеологизмах

В.В. Калько¹, Н.И. Калько², Е.А. Селиванова³

Черкасский национальный университет им. Богдана Хмельницкого
Украина, 18031, г. Черкассы, бул. Шевченко, 81

¹ E-mail: mkalko@ukr.net

² E-mail: mkalko57@gmail.com

³ E-mail: oselivanova@ukr.net

Авторское резюме

В статье исследуется стереотипное представление образов животного мира на материале русинских фразеологизмов в проекции на психокогнитивные структуры этносознания. Установлено, что зооморфная метафоризация имеет двойственную природу: сначала животному приписывают человеческие характеристики, а потом человек рассматривается сквозь призму признаков животного. Фразеологизмы, содержащие названия домашних животных, продуктивно используют метафорические компоненты. Стереотипизация животного мира в русинской фразеологии основывается на антропоморфной аналогизации: зоонимы употребляются для обозначения психоэмоционального, физиологического состояний человека, его характеристики. Достаточно продуктивно зоонимы функционируют в парадоксальных оборотах, которые отражают народный юмор, служат креативными факторами создания шуток. В семантике зооморфных метафор доминирует пейоративный эмоционально-оценочный признак как одно из самых мощных экспрессивных средств, направленных на понижение статуса адресата. Негативно-оценочная зооморфная номинация связана прежде всего с теми чертами характера, поведения, интеллекта, физических или психологических особенностей, социального статуса человека, которые уподобляют его животному. Зоонимы используются для обозначения отношений пространства, времени, меры и количества. Фразеологическая стереотипизация животного мира русинами связана с наивными верованиями, приметами, мифами. Зоонимы как стереотипы оценки функционируют в проклятиях или шуточных пожеланиях различных проблем. Языковое представление зоонимов-стереотипов отражает неразрывную связь между языком, культурой и этносом, воспроизводит характерные черты русинского менталитета.

Ключевые слова: фразеологизм, зооним, стереотип, оценка, метафора, сравнение.

Stereotyped Zoonyms in Rusin Phraseology

V.V. Kalko¹, M.I. Kalko², O.O. Selivanova³

Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University
81 Shevchenko Boulevard, Cherkassy, 18031, Ukraine

¹ E-mail: mkalko@ukr.net

² E-mail: mkalko57@gmail.com

³ E-mail: oselivanova@ukr.net

Abstract

The article regards stereotypes for presenting zoonyms in Rusin phraseology in the psycho-cognitive aspect of ethnic mentality. The zoonymic metaphors are considered to be double-natured: originally, the animal character epitomizes human features, and then, the human is seen through animalist characteristics. The ability to metaphorically nominate a human in the phraseological world concept is mostly revealed in the names of domestic animals. Stereotyped zoonyms in Rusin phraseology are based on the anthropomorphic analogy: zoonyms are used to analyze a person's psycho-emotional and physiological states and characteristics. Zoonyms are quite frequent in paradoxes in which folk humor can be easily traced: there they creatively trigger the instances of irony as a basis for generating some witticisms. Zoomorphic metaphors are semantically dominated by lowered emotive estimating features being the most powerful expressive means to lower the addressee's status. Negatively charged zoomorphic nomination is mainly connected with features of character, behavior, intellect, physique, social status, and psychology, which compare a person with a beast. Zoonyms are used to denote the relations of space, time, measure, and quantity. Stereotypically related phraseology units with zoonym components had been shaped in the Rusin culture through naïve beliefs, traditions and myths. As evaluating stereotypes, zoonyms are found in curses or biddings of grief, jokingly uttered. Presented in linguistically arranged texts, zoonymic stereotypes appear to reveal strong connections between language, culture and ethnic entity, as well as main features of Rusin mentality.

Keywords: phraseology unit, zoonym, stereotype, evaluation, metaphor, simile.

Колективний досвід народу, його свідомість та позасвідоме, репрезентовані в культурі, зафіксовано в мові, яка виконує функцію накопичення, зберігання, оброблення, трансляції інформації і врешті-решт служить чинником культурної пам'яті етносу, його самозбереження та розвитку, протистояння руйнівним силам. За В.М. Телією, у мові відображено й фразеологізовано саме ті образні висловлення, які

асоціюються з культурно-національними еталонами, стереотипами, міфологемами, і їхнє вживання відтворює характерний для тієї чи тієї лінгвокультурної спільноти менталітет [29: 233].

Саме тому мовознавчі та етнолінгвокультурологічні студії останніх десятиліть особливу увагу зосереджують на дослідженнях зв'язку мови й культури, описові різних фрагментів національно-мовних картин світу в їхньому зв'язку з фольклором, обрядами, традиціями, звичаями, побутом народу. У славістиці такий підхід останнім часом отримав когнітивну домінанту. Сприйняте й усвідомлене етносом довкілля, трансформоване в культурі, відтворено в знакових продуктах та в мовній діяльності народу. Фразеологія мови зберігає й репродукує етнічну онтологію, тому аналіз фразеологічної концептуалізації світу сприяє поглибленню знань про семантику, синтактику і прагматику мови загалом, їхній зв'язок із культурою. В.М. Телія підкреслює, що фразеологізми «можуть виконувати роль еталонів, стереотипів культурно-національного світобачення або вказувати на їхній символічний характер і в цій іпостасі виступати як мовні експоненти культурних знаків» [29: 250].

Сучасна лінгвістика, за образним висловленням В.М. Мокієнка, переживає «фразеологічний бум», який розпочався наприкінці 60-х рр. XX ст. [20: 104], орієнтований передовсім на вивчення взаємодії національного й універсального, загальнолюдського й етнічно специфічного, міжкультурного й внутрішньокультурного у фразеології. У зв'язку з цим нині спостерігаємо активізацію досліджень у царині русинської фразеосистеми мови на тлі інших слов'янських мов. Зокрема М.О. Бредис, О.В. Ломакіна, В.М. Мокієнко на матеріалі нумеративних одиниць довели, що русинські фразеологізми є прикладом культурномовного трансферу, оскільки в них простежено вплив різних мов з огляду на широке географічне роздібнення русинів в європейському просторі [6: 199]. Фразеологи й пареміологи аналізують русинські стійкі сполуки, передусім порівнюючи з українською й російською мовами, виявляючи національно специфічне на тлі спільного, що уможливорює об'єктивне й ґрунтовне вивчення пізнавальних і ціннісних орієнтирів русинської фразеології й пареміології [18; 20; 21].

Проте, попри значну кількість ґрунтовних наукових праць, аналіз процесів метафоричної стереотипізації в структурі фразеологічних одиниць русинської мови з урахуванням досягнень когнітивної лінгвістики, що уможливорює проекцію метафоричних процесів на операції мислення та інші смислопороджувальні механізми, не був предметом спеціальних досліджень. З огляду на це, актуальність нашої статті зумовлена потребою вивчення національно-культурної маркованості

русинських фразем із зоонімічним компонентом, виявленої як на рівні їхньої символіки, пов'язаної з еталонами й стереотипами, так і на рівні співвідношення їхньої семантики з особливостями соціокультурного й історичного розвитку етносу, його духовної еволюції. Саме русинські фразеологізми можуть стати одним із потужних джерел осягнення культурної пам'яті етносу, дадуть змогу осягнути особливості його когнітивно-пізнавальної діяльності, зрозуміти закономірності ціннісних установок і пріоритетів. Метою статті є комплексний аналіз стереотипного представлення образів тваринного світу на матеріалі русинських фразеологізмів у проекції на психокогнітивні структури етносвідомості.

Одними з показових у лінгвокультурному аспекті фразеологічних одиниць є словосполучення зі знаками тваринного світу, що згідно із принципами антропометричності фразеологічного фонду мови та зооморфізму процесів метафоризації використано на позначення інших культурних кодів, переважно антропного. Тваринний світ був водночас близьким і загадковим для людини, вона збагачувала спектр найменувань власних ознак, дій, станів за рахунок знакових ресурсів тваринного світу з огляду на свої уявлення, оцінки, стереотипи цього світу. В.М. Мокієнко зауважує, що «людина, відірвавшись від тваринного світу, добре усвідомила свою незаперечну перевагу над ним. ...Варто, однак, якомусь представникові роду людського віддатися одній з розпуст, як людське суспільство тут же з осудом повертає йому звання тварини. Причому найобразливіші характеристики люди обирають із назв домашніх тварин, які покірно й віддано служили людині тисячоліття» [24: 93].

Спостереження за різними тваринами, їхньою поведінкою, взаємодія з людиною створювали в етносвідомості певні стереотипи шляхом «алгоритмізації» у наївній картині світу ознак тварин та пов'язаних із ними сценаріїв. М.Ф. Алефіренко називає таке стереотипне проектування ритуалізацією як формуванням у межах того чи іншого етнокультурного угруповання стійких мовних структур, кожна з яких через наявність особливої внутрішньої форми пов'язана із дискурсивно стереотипною комунікативно-прагматичною ситуацією [1: 280]. В.А. Маслова визначає стереотип як явище мови й мовлення, стабілізаційний чинник, який дає змогу, з одного боку, зберігати і трансформувати деякі домінантні складники культури, а з іншого – виявити себе серед «своїх» і водночас упізнати «свого» [23: 110]. На наш погляд, відношення між мовними структурами, а також між прототипами й стереотипами, імовірініше, є репрезентативним, тобто мова постає лише як знакова сфера часткового представлення ментальної категоризації та стереотипізації.

Стереотипи різних культур та етносів можуть бути тотожними або схожими, і це ускладнює впізнання «свого». На нашу думку, стереотип можна кваліфікувати як сталу, фіксовану структуру свідомості, що уособлює результат пізнання дійсності певним угрупованням. У цій структурі свідомості може бути наявною як фактуальна, так і аксіологічна інформація, що зумовлює мотивацію зокрема фразеологічних одиниць. Якщо угруповання дорівнює етносу, то стереотип є етнічним і цілком детермінований онтологією та культурою народу та може фіксуватися в мові та мовленні, зокрема і в комунікативній компетенції. Стереотипи можуть корелювати з архетипами колективного позасвідомого, якщо останні послуговували підґрунтям формування сталої структури свідомості, але не ототожнюватися з ними. Стереотип набуває статусу символу в процесі збагачення цієї структури свідомості конвенційною образно-естетичною інформацією.

Перенесення стереотипів тваринного світу на риси людської вдачі, поведінку, дії людини має метафоричну природу, хоч деякі культурологи вважають, що першими елементами людської мови були метафори, а мова була заміщенням ритуалів: «Перші слова були священними іменами як соціальні імперативи, а ці імена були метафорами» [26: 52–53]. Такі твердження можна проектувати на специфіку формування стереотипів тваринного світу. Відзначаємо, що стереотипізація ознак тварин і закріплення їх за певним типом людей є подвійною, зворотною метафорою. Спочатку людські риси приписували тваринам (собаці – відданість, зайцю – боязливість, лисиці – хитрість, бджолі – працьовитість, змії – підступність, обачність, павичу – гордовитість, курці – нерозумність, свині – нахабство, баранові – упертість, дурість, рибі – мовчазність тощо), а далі ці фіксовані ознаки, можливо, підкріплені фольклором як символи, усталювали за певним видом тварин, знаки яких використовували на позначення людини на підставі стереотипів. Так, у зворотах зоонімічний компонент – метафоричний асоціат позначуваної структури знань, другий компонент є або метонімічним партонімом концепту ‘людина’, напр.: *бараняча голов* – ‘дурна людина’ [7: 40]; *кунська голов* – ‘дурна людина’ [7: 41]; *курчий модзюк, модзюк із курки* – ‘безпам’ятна людина’ [7: 85]; *заячий серце* [15: 257] – ‘боязка, полохлива людина’; *вовчий гарло* – ‘1) п’яниця; 2) ненажерлива людина’ [7: 38]; *вовчий зуб* – ‘зла людина’ [7: 60], або предикатним компонентом диктуму, пор.: *думати як стари кунь* – ‘напружено думати’ [7: 77]; *реготати са як кунь* – ‘сильно сміятися’ [7: 75]; *позерати як ворел* – ‘уважно дивитися’ [7: 34]; *позерати вовчим воком* – ‘неприємно дивитися’ [7: 33]; *втечи як Шалайбовы бараны, піти як Панчаків баран* – ‘безслідно зникнути’ [7: 19].

На позначення людини в русинських фраземах використано родові назви тварин, що не відображені у свідомості у вигляді конкретних зорових образів і, як зазначає Дж. Лакофф, належать до найвищого базисного рівня категоризації [19: 176]. Саме на цьому рівні досягнення довілля людина продуктивно взаємодіє зі світом, ефективно обробляючи, зберігаючи й передаючи інформацію про пізнаване. У русинських фразеологічних одиницях представлено такі гіпероніми донорської зони 'тварина', як-от: *звіря: великой звіря* – 'впливова людина' [7: 58]; *рыба: добра рыбка, файна рыба, велика рыба* – 'солідна, значна людина' [7: 112–113]; *скотина: бити як скотину* – 'дуже сильно бити' [7: 122]. Вибір цих назв визначений семантикою супровідників, що зумовлює метафоричну мотивацію фразем. Уважаємо, що здебільшого родові назви тварин виконують функцію метафоричної аналогізації лише номінально й їх можна кваліфікувати як псевдомотиватори, які наділені мотиваційною значущістю з огляду на їхню дистрибуцію у зворотах.

Переносне значення великої кількості русинських фразеологізмів сформоване на ґрунті порівняння людини з різними як домашніми, так і дикими тваринами, адже продуктивним принципом метафоричної переінтерпретації є зооморфізм, тому що людина розглядає сценарії свого буття та дій за схожістю з існуванням інших живих істот, які оточують її, є архетипами колективного позасвідомого, стереотипами та символами культури народу. Знаки суперконцепту 'тварина' стають постачальниками фразеологізмів метафоричної природи до концептосфери 'людина': *веселый коцур* – 'весела людина' [7: 72]; *кунь божый* – '1) наївна, простодушна людина; 2) дурна людина' [7: 75]; *полосный кунь* – 'запальна людина' [7: 75]; *капровой мача* – 'нерозумна дитина' [7: 82]; *стрыковой быча; стрыкув бык* – 'дурна людина' [7: 20]; *выскакати на возка* – 'потрапити в складне становище' [7: 30]; *стара лишка* – 'хитра людина' [7: 78]; *сліпа муха* – 'підсліпкуатий' [7: 87]; *біла гуска* – 'гарно вбрана дівчина' [7: 44]. Процеси аналогізації сценаріїв двох концептів ґрунтуються на наївних, часом інтуїтивних уявленнях про тварин, стереотипах етносу щодо них та пов'язаних із цим гештальтах.

Стереотипні уявлення про тварин, не маючи референційних підстав, можуть виникати шляхом складного асоціювання зі сприйняттям дій тварин зоровими, слуховими, тактильними органами відчуття. Так, сорока представляє стереотип балакучості й асоціюється із джерелом інформації на підставі слухових відчуттів звуків, що видає цей птах, пор.: *сорока из-за своего языка гибне* [27: 185] – 'надмірна балакучість шкодить людині'; *сорока на хвості принесла* [27: 185] – 'кому-небудь стало відомо про щось (при небажанні повідомляти про джерело

інформації). Такий стереотип властивий багатьом мовам, пор.: укр. *сорока на хвості розносить; сорока на хвості принесла*; рос. *сорока на хвосте принесла (разнесла); затвердила сорока Якова; трещать (стрекотать) как сорока*; серб. *брбѣати као сварка*; чес. *klevetit ako straka*; пол. *paplac (trajkotac) jak sroka*; італійське *gassa, gasseta* – ‘сорока’ як мотиватор значення ‘джерело інформації’ в слова *gazeta*. Больові відчуття від укусів мухи, оси, собаки є підґрунтям для формування стереотипу поганого настрою, неприємностей, лиха пов’язаних з цими комахами: *муха го укусила* [27: 6] – ‘що-небудь спричинило комусь поганий настрій, хтось дратується, нервує; сердитий’; *не кивай осы, бо тя покусавуть* [27: 158]; *не корися из псом, та тя не укусят* [27: 56] – ‘не зачіпай злих людей, вони завдадуть неприємностей’.

Оцінка концептів тваринного світу також є стереотипною для етносу. Деякі зооніми, належачи до складу фразем, визначають їхній інтегральний зміст лише на підставі стереотипів оцінки тварин. Так, у багатьох русинських фразеологізмах і прислів’ях досить продуктивно представленого негативний модус *пса*: *пся зарва* – ‘дуже злий’ [7: 58]; *ненажертый пес* – ‘ненажерлива людин’ [7: 100]; *зишов гет на пси* [25: 66]; *на празник і пси ся злітают* [25: 105]; *ни пес, ни баран, але і не Иван* [25: 125]; *пес пса не мине; пес псу брат* [25: 134]; *пес пса спознає* [16: 128] – ‘злий злого підтримує’; *ани пес, ани выдра* [25: 8]; *з єдинака ни пес, ни собака* [25: 65]; *ани пес о ній не завьє* [25: 8]; *ани пес не брехне (збреше)* за ким; *ани пес фаталок хліба не возьме* від кого – ‘незначний, непотрібний’ [7: 100]. Мабуть, стереотипізованим у фразеологізмах залишилося лише відчуття чужого собаки, що охороняє чийсь будинок, не підпускаючи сторонніх.

Можна впевнено констатувати, що фразеологізми й паремії з опорним словом *пес* належать до найрозгалуженіших у русинській мові. За нашими підрахунками, у «Фразеологічному словнику лемківських говірок Східної Словаччини» зафіксовано 49 одиниць, а в збірнику «Лемкы приповідают» – 127 прислів’їв, що свідчить про глибокий слід, який залишила ця тварина в народній свідомості. О.М. Трубачов зауважує, що собака майже у всіх народів був першою найдавнішою одомашненою твариною, він «зблизився з людиною як паразит, що поїдав відходи біля людських стоянок. Таким був початок відносин людини й собаки. Але в індоєвропейців збереглися також аж до появи писемних пам’яток, а в низці випадків до наших днів чіткі сліди релігійної ролі собаки як тварини, наділеної високою шаною, недоторканної, що має божественну силу» [30: 5]. Відзначимо, що в «Русинсько-російському словнику» І. Керчі не зафіксовано лексику *собака*, яку використовують як родову назву тварини в східнослов’янських мовах, пор.: рос. *собака*, укр. *собака*, білорус. *собака*, а також як регіо-

нальний номен представлений у діалектах західнослов'янських мов, напр.: польськ. *sobaka*, словен. *sobaka* 'пес', 'розпутна людина', словац. *sobaka* 'сварлива жінка'. Русини для називання цієї домашньої тварини використовують спільнослов'янську назву *пес*, що була найдавнішим родовим позначенням і представлена в усіх слов'янських мовах. Лексема *пес* етимологічно пов'язана з лат. *pecus* 'худоба, свійська тварина', лат. *specio* 'дивлюся, спостерігаю', ав. *spasyeiti* 'вистежує; сторож (худоби)' [14: 359]. О.М. Трубачов найбільш фонетично й семантично ймовірно вважає етимологію, відповідно до якої слов'янське *рьсь* 'собака' розвинулося з первісного позначення кольору і пов'язане з дінд. *piśāṅgah* 'рудуватий, брунутнуватий' [30: 19]. Російська і українська лексема *пес* набула переносного, зневажливого, лайливого значення 'погана, негідна людина, що своїми вчинками, діями викликає загальне обурення й осуд'. Хоча в словнику І. Керчі не зафіксовано переносного вживання лексеми *пес*, але як фразеологічний і паремійний матеріал, так і вживання в художніх текстах дають змогу констатувати, що в русинській мові ця лексема теж функціонує на позначення злої, жорстокої, недоброзичливої людини, пор.: *стеклый пес* – 'дуже злий' [7: 101]; *встеклый пес* [15: 58] – 'про несамовиту, злу людину, яка не стримується в гніві'; *де ся свої пси кусаю, нех ся чужды не мішають* [25: 22]; Марія (сердито): *Псомъ себе чувствуєте. Тогда маршь вонъ. Собакам в дворе место* [13: 442].

Метафоричне уподібнення 'пес → людина', задіюючи модусний компонент знань, у русинських прислів'ях може здійснюватися на ґрунті цілісного уподібнення сценаріїв поведінки і слугує для оцінної характеристики широкого спектра притаманних людині негативних рис характеру: заздрощів, жадібності, ненаситності, злості, агресивності, бездушності, підступності: *пес сіна не їст, і козі не дає* [25: 134]; *трудно выдерти, як псови з пасти (зубів)* [25: 164]; *зорвався, як пес з ланцуха* [25: 69]; *стеклый пес і на газду ся мече* [25: 155]; взаємин між людьми: *любит го, як пес палку; любит го, як пес дзяка; любит го, як пес кота* [25: 93]. Водночас русинські прислів'я відображають негативне ставлення до доброго, безтурботного життя, адже воно може мати негативні наслідки, напр.: *ситий пес з гаразду бісит ся* [25: 151].

Значна частина русинських фразем функційно ґрунтована на порівнянні як розчленованому поєднанні двох концептосфер, на відміну від метафори, що є їхнім нерозчленованим сполученням. Не випадково О.І. Федоров виокремив «три типи образного представлення фразеологічних значень: метафоричний, метонімічний та порівняльний, через які названо денотат і надано його конотативну характеристику в сигніфікаті» [31: 15]. Проблема розмежування метафори й порівняння дотепер залишається суперечливою та дискусійною в

лінгвістиці переважно через наявність двох тлумачень цих термінів: широкого, яке розглядає ці явища як загальну операцію свідомості, тобто аналогізацію предметів, концептів, ситуацій, та вузького, що розмежовує метафору і порівняння як тропи, семантичні явища. Вибір дослідниками широкої дефініції для одного терміна та вузької для іншого зумовлює твердження: «Метафора – це ніщо інше, як порівняння, в якому розум під впливом тенденції зближувати абстрактні поняття та конкретний предмет сполучає їх в одному слові» [3: 221]. Метафора й порівняння мають схожу семантичну структуру, їхнім підґрунтям є подібність позначуваного й позначеного, адже асоціації виникають на підставі спільності ознак, схожості предметів, явищ чи процесів. Фактично конструктивна схема метафори й порівняння містить три елементи операції зіставлення, але відмінність між ними полягає в способі вираження змісту. Порівняння – простіший засіб репрезентації образу, тому експліцитніше за метафору, яка виражає схожість порівнюваного імпліцитно. Як зауважують дослідники (Н.Д. Арутюнова, М.Л. Ковшова, В.М. Мокієнко та ін.), вилучення з порівняльної конструкції не лише компаративної зв'язки, а й ознаки порівняння – основний прийом створення метафори. Скорочуючи компаративну зв'язку, метафора водночас і позбавляється підстави для порівняння. Якщо в класичному випадку порівняння тричленне: А подібно до В за ознакою С, то метафора в нормі двочленна [2: 355]. Формальна експліцитність чи імпліцитність ознаки порівняння, на думку М.Л. Ковшової, є, по суті, вираженістю чи невираженістю ідеї подібності, що зумовлює важливу змістову відмінність між метафорою та порівнянням: вираженість ідеї подібності визначає схожість теми й образу, а невираженість – їхню тотожність [17: 54].

Уважаємо, що дослідження мотиваційних процесів у фразеосистемі мови проводить досить чітку межу між асоціативним (власне метафоричним) та порівняльним типами. У семантиці зворотів першого типу вже закладено концептуальну вбудованість двох концептосфер, другий тип має відсилання до донорської концептосфери, яка, сполучаючись із контекстом, постачає власний зміст реципієнтній царині. Хоч і тут можливі маргіналії, які виникають через невизначеність межі фразеологізму та статусу слів-супровідників, які інколи залучають укладачі словників чи мовці до складу зворотів: *так ги рыба у воді* [27: 189]; *жыти як рыба у воді* [7: 112]; *гыне як рыба за водом* [25: 34]; *мы з тобом, як рыба з водом* [25: 97]; *як блудна вівця* [7: 28]; *йти як блудна увца* [7: 134] тощо.

Структурно більшість порівняльних фразеологізмів русинської мови складаються з основи порівняння, вираженої прикметником, дієприкметником, іменником чи дієсловом, що зазвичай експлікують відповідну ознаку, властивість, предмет чи дію людини, яку потрібно

порівняти, напр.: *носатый як пуляк* – ‘довгоносий’ [7: 110]; *нус як бацанув дзьобок* – ‘довгоносий’ [7: 93]; *загойться, ги на псови* [27: 23] – ‘дуже швидко заживе, зарубцюється’ (про рану, виразку) та порівняльної частини, вираженої переважно іменником або поєднанням іменника з прикметником, що є носієм певної ознаки, якості чи властивості, перенесеної з тварини на людину, пор.: *надути са як пуляк* – ‘розсердитися’ [7: 110]; *спустити нус як пуляк* – ‘бути пригніченим, впадати в розпач’ [7: 93]; *худобный як церковна мыш* – ‘дуже бідний’ [7: 83]. До структури порівняльних фразеологізмів русинської мови належить ще один формальний елемент, виражений здебільшого операторами введення *як, ги, кабы*.

Порівняльні фразеологізми, побудовані за моделлю «ознака+як+об’єкт» ґрунтуються на квалітативній ознаці, яку русинська етносвідомість виокремлює у тварині, що є носієм відповідної характеристики. Наприклад, ізольоване порівняння *як вош* не дає чітко визначеного атрибута – «малий, дурний, злий, поганий». Звичайно в таких фразеологічних одиницях провідну роль виконує основа порівняння, яка є своєрідним тлом, що визначає тему, сприяє розумінню семантики мовної одиниці, пор.: *лінивий як вош* – «дуже лінивий» [7: 35]; *надутый як вош* – «дуже пихатий» [7: 35]; *злый як вош*; *злый як польська вош* – «дуже злий» [7: 35]; *слабый як муха ввосени* – «зовсім безсилий» [7: 87]; *шыковный як муха в колімазі* – «неспритний, безпорадний» [7: 87]. Особливої вагомості набуває основа порівняння, коли ключову характеристику передають декілька зоонімів, напр.: *дурный, ги сомар* [27: 10] – «дуже дурний»; *глупый як гуска* – «дуже дурний» [7: 44]; *дурный як гача* – «дуже дурний» [7: 38].

Чимало русинських порівняльних фразеологізмів побудовано за моделлю «процес+як+об’єкт». Народна фантазія сформувала фразеологічні звороти з високим ступенем експресивності шляхом поєднання дієслів, які вносять до змісту сполучень значення, та зоонімів, що визначають емоційно-оцінний зміст: 1) мовлення: *рычати як свіня* – ‘сильно кричати’ [7: 119]; *рычати як бык* – ‘дуже голосно кричати’ [7: 20]; *бесідувати жебы кебы пес бы не ззів* – ‘говорити дурниці’ [7: 100]; *гучати як пчолы у вулю* – ‘галасувати, гамірно поводитися’ [7: 111]; 2) руху: *тікати як із краденима кінми* – ‘дуже швидко втікати’ [7: 65]; *пуйти як Фізеровы качата* – ‘безслідно пропасти’ [7: 64]; *піти як крадені коні* – ‘довго не вертатися’ [7: 65]; *піти як Сідорова коза* – ‘безслідно зникнути’ [7: 68]; *полетіти як на сто коньох* – ‘швидко втекти’ [7: 75]; 3) зорового сприйняття: *позерати як вивірка* [7: 25]; *позерати як лишка* [7: 78]; *позерати як мачка* – ‘уважно дивитися’ [7: 82]; *позерати як вовк із гвары* – ‘недоброзичливо дивитися’ [7: 30]; *позерати ся як вовк на козу* – ‘ласо дивитися’ [7: 30]; 4) психоемоційного стану:

сміяти са як кінь [7: 65]; *реготати са як кобыла* – ‘сильно сміятися’ [7: 67]; *рымбати як коро́ва* – ‘сильно плакати’ [7: 71]; *пишиться як кыдь би сидів на сто коньох* – ‘дуже пихатий’ [7: 65]; *розкокошыти са як когут* – ‘розсердитися’ [7: 67]; *розтягати са як когут на гною* – ‘надуватися, бундючитися’ [7: 67]; 5) фізіологічної дії: *жертти як паця* – ‘надмірно їсти’ [7: 99]; *їсти як блыха* – ‘їсти понад міру’ [7: 21]; *їсти як мача* – ‘дуже мало їсти’ [7: 82]; *пити як гуска воду* – ‘надмірно пити’ [7: 44]; 6) мислення: *думати як мотилична ву́вца* – ‘дуже замислитися над чим-небудь’ [7: 36]; 7) буття: *грызти шы як гачата на луці* – ‘недружно жити, постійно сваритися’ [7: 38].

Значна частина русинських сталих висловів характеризує умови існування людини, спосіб її життя й об’єднана, з одного боку, семантикою ‘гарно, заможнo жити’: *жыти як млинарьовы куркы* [7: 76]; *жыти як пес на хрущах* [7: 100]; *жыти як рыба у воді*; *жыти як рыба в добрій калу́бані* [7: 112]; *жыти як свіня в жыті* [7: 118]; *жыти як свіня в рі́ні* [7: 119]; *матися як хробак у сы́рі* [7: 119], а з іншого – антонімічним значенням ‘дуже погано жити, бідувати’: *жыті як пес у студні*; *жыті як псу на хвості* [7: 100]; *жыти як рыба на суху* [7: 112]. В основу аналогізації сценаріїв концептів ‘людина’ і ‘тварина’ покладені наївні уявлення етносу про стереотипи дій тварин. Порівняльні фраземи цього типу репрезентують не дійсний стан справ, а розуміння його людиною, часом викривлене чи антропоморфне.

Асоціативно-образний зв’язок стосунків між людьми, що живуть у постійній ворожнечі, неприязні й чварах, як кіт з собакою, характерний для багатьох індоєвропейських мов, пор.: рос. *как кошка с собакой*, укр. *як кішка з собакою*, чех. *jako kocka a pes*, словен. *gledati se (biti, prepirati se) kot pes in mačka*, македон. *се сложни како мачка и куче*, молд. *ка мыца ку кынеле*, болг. *като куче и котка*, польск. *jak piesz kotem*, ісп. *como el perro y el gato*, франц. *comme chien et chat*, рум. *ca cineli cu pisika*, нем. *wie Hund und Katze*. Аналізований образ властивий і русинській фразеології, однак до складу стійкої сполуки належить непереосмислений дієслівний компонент *жыти*, який полегшує інтерпретацію семантики звороту: *жыти як пес з мачком* – ‘недружно жити’ [7: 100]. Подібну структуру й склад мають англійські фразеологізми, пор.: *to live a cat-and-dog life* (букв. ‘жити життям kota й собаки’), *to lead a cat-and-dog life* (букв. ‘вести життя kota й собаки’) [33: 145].

В.М. Телія, покликаючись на тезу В.М. Топорова: «Не тільки людина – мірило всіх речей, а й річ – мірило всіх людей», – відзначає, що еталон – це характерологічна образна підміна ознак людини чи предмета якоюсь реалією – персоною, натуральним об’єктом, річчю, що стають у них домінантними знаками, з урахуванням побутово-культурного досвіду, властивості як таксону культури [29: 242]. Дослідниця під-

креслює, що маловивченими є процеси семантичної деривації слів-еталонів на базі традиційних порівнянь типу: рос. *глуп, как осел; нем, как рыба; неуклюж, как медведь* і под. На нашу думку, більш цікавими і перспективними для дослідження є таксони культури ситуаційної (сценарної) природи, що стають підґрунтям порівнянь. Порівняльні фраземи ґрунтуються як на чуттєвій сфері свідомості, що постачає знаки міри й якості, дій та станів. У русинських фразеологізмах порівняльного типу назви тварин передовсім метафоричною позначають: 1) зовнішність людини: як *карпатський медвідь* – ‘дуже товстий’ [7: 83]; як *кыбы чорт на дикуй свіни зробив* – ‘бридкий, дуже потворний’ [7: 144]; як *обсыслана мачка* – ‘дуже мокрий’ [7: 82]; як *саяльник* – ‘дуже товстий’ [7: 118]; 2) психоемоційні, фізичні стани людини: як *свіня з рогами* – ‘дуже набридливий’ [7: 119]; як *вувца* – ‘тихий, спокійний (про людину)’ [7: 36]; як *блыха* – ‘дуже в’їдливий’ [7: 21]; як *парадный кынь* – ‘дуже пихатий’ [7: 65]; як *збішена мачка* – ‘дуже злий’ [7: 82]; як *змокнута курка* – ‘змучений, безсилий’ [7: 76]; як *змокнуте курятко* – ‘дуже п’яний’ [7: 76]; 3) спосіб життя людини: як *старому коцурові на підскіні* – ‘добре живеться’ [7: 82]; 4) взаємини між людьми: як *кыбы красні быкы запряг* – ‘дружно жити’ [7: 20]; як *у вовчуй дірі* – ‘недружно жити’ [7: 50]; як *два когуты на єднім дворі* – ‘постійно сваритися’ [7: 67]; 5) манеру мовлення: як *кыбы козу драли* – ‘дуже голосно кричати’ [7: 68].

Досить своєрідним з погляду формування значення є русинський фразеологізм *як блудна вівця*. У російській та українській мовах фіксуємо відповідники *заблудшая овца* (овечка), *як заблукана* (заблудна, блудна, приблудна) *вівця*, що слугують для позначення людини, яка збилася з правильного життєвого шляху. Ці усталені вислови мають біблійне походження: вони пов’язані з текстом Євангелія, де називають людину, яка може помилятися, проте Бог дбає про її навернення, пор.: «Як вам здається: коли має який чоловік сто овець, а одна з них заблудить, то чи він не покине 99 у горах і не піде шукати заблудлої? І коли пощастить відшукати її, по правді кажу вам, що радіє за неї він більше, аніж за 99 незаблудлих. Так волі нема Отця нашого, що на небі, щоб загинув один із цих малих» (Матв., 18:12–14). Натомість русинська фразема *як блудна вівця* має значення ‘ходити без мети, безпорадно’ [7: 28]. З подібним значенням сталий вислів зафіксовано в польській мові, але із супровідним дієслівним компонентом *chodzić jak błądna owca* – ‘ходити задумано, несвідомо, без мети’ [32: 40]. Отже, у русинській етносвідомості образ *заблудлої вівці* не набув негативної оцінки, а слугує для позначення якісних характеристик руху людини. Вівця в русинській мовній картині світу символізує простоту й невинність, зокрема в ставленні до всього недоброзичливого, уособлює

покору, незлобивість, непротивлення злу насиллям. Це корелює з універсальним сприйняттям цієї тварини іншими етносами, адже вона є християнським символом Ісуса Христа, який ніколи не відповідав злом на зло, порівняймо сталі українські та російські сполуки: *Ягня Боже, Агнець Божий, Агнец Божий, божья овечка*. У тексті Євангелія агнець – це ягня, біблійна і християнська жертвна тварина, одне з алегоричних зображень Христа, символ чистоти, непорочної жертви. Саме з цим універсальним символічним значенням, але з іншим компонентним складом фіксуємо в русинській мові фразеологізм *едемське ягня* [15: 17] – ‘покірна, несмілива, лагідна, сумирна людина’, семантика якого сформована унаслідок метафоричного перенесення ознак боязкої, нерішучої, покірної тварини на людину.

Результатом спостережень людини за поведінкою тварин є порівняльні звороти фразеологічного типу, зміст яких репрезентує в концепті ‘людина’ здебільшого слотові позиції рівня якості, що корелюють із різними типами предикатів диктуму, позначених дієсловами-супровідниками: *сидіти як квока на яйцях* – ‘довго, непорушно сидіти на одному місці’ [7: 64]; *ганьбити ся, як кобыла кед санки переверне* – ‘зовсім не соромитися’ [7: 67]; *хвалить са як лишка з хвостом* – ‘дуже хвастливий’ [7: 78]; *пропасти як куца ластівка і крадені коні* – ‘безслідно пропасти’ [7: 77]; *вхопитися як пацкань (мыш) до пастки* – ‘потрапити в скрутне становище’ [7: 99]; *стригти як мачка на мыш* – ‘підстерігати’ [7: 82]; *жыты як голубы в єднім гнізді* – ‘дружно жити’ [7: 42]; *пуйти як кыбы вовады кусали* – ‘дуже швидко втекти’ [7: 29]; *брати як баран на рогы* – ‘багато, нахабно’ [7: 19]; *крутити ся як кіт з міху* – ‘потрапити в складне становище’ [7: 65].

Русинські порівняльні фразеологізми є передовсім одним із шаблонів національно-культурного світорозуміння, надбанням групової свідомості, оскільки, як зауважує В.М. Телія, компаративні звороти слугують потужним засобом освоєння емпірично пізнаваної дійсності, інструментом її оцінювання в образах-еталонах [29: 241]. Загально-відомо, що в кожного етносу, окрім еталонів, спільних з іншими народами, наявне особливе уявлення про сумірність людини й тварини. І саме ці еталонні в традиційних порівняннях уявлення визначають стереотипне сприйняття, стають таксоном культури, оскільки «повідомляють не про світ, а про “окультурене” світобачення» [29: 242]. Так, у більшості слов'янських народів еталоном лінивості є зоонім *собака*, пор.: рос. *ленивый как собака*; укр. *лінивий (ледачий) як пес (собака)*; польск. *leniwy jak pies*; словен. *lenivý ako pes*; чеськ. *líný jako pes*. Такий фразеологізм зафіксовано й в русинській мові: *лінивий ги пес* [27: 46]. Розкодуванню змісту цих стійких сполук сприяє відсилання до універсального стереотипу *собака (пес)*, що в пам'яті мовців зберігає

узвичаєні асоціації злість, агресивність, недоброзичливість і слугує поштовхом до залучення уяви, пробудження емоційної царини свідомості, у якій і сприймається образ. Русини ж для позначення дуже лінивої людини мають самотутні фразеологізми *лінивий як вовк* [7: 30]; *лінивий як вош* [7: 35].

О.В. Бондарко цілком справедливо зауважує, що семантика компаративності є синтезом категорії кількості і якості, оскільки квантитативний елемент міри й ступеня нашаровується на квалітативне підґрунтя, причому «результат взаємодії ознак – це саме якість» [5: 7]. Зооніми у складі русинських порівняльних фразеологізмів слугують потужним засобом посилення інтенсивності семантики, оскільки більшість таких стійких сполук у своєму значенні містить маркер *дуже*, який належить до семантичних примітивів. У такому разі точкою відліку якості й кількості є норма як узвичаєний, загальновизнаний порядок, стан речей. Так, у русинських порівняльних фразеологізмах зооніми позначають інтенсивність вияву: 1) зовнішніх ознак людини: *высокий як верблюд* – ‘дуже високий’ [7: 26]; *тучный як паця* – ‘дуже товстий’ [7: 99]; *здоровый як бучок* – ‘здоровий, кріпкий’ [7: 25]; *красный як шмигуватый бучок* – ‘дуже красивий’ [7: 25]; *шкарєдрный як машкара* – ‘дуже некрасивий’ [7: 82]; 2) рис характеру особи: *шыковный як овірка* – ‘дуже спритний’ [7: 94]; *упертый як баран* – ‘дуже упертий’ [7: 19]; *гамішний як лишка* – ‘дуже хитрий’ [16: 474]; *хытрый як лишка* – ‘дуже хитрий’ [7: 78]; *облесный як мачка* – ‘дуже улесливий’ [7: 82]; *пышна як пава* – ‘дуже пихата (про жінку)’ [7: 96]; 3) фізіологічних станів індивіда: *голодный як вовк* – ‘дуже голодний’ [7: 30].

Взаємодію тварин і людини також використано як донорську концептосферу на позначення станів людини. Так, сфера сільськогосподарської діяльності із застосуванням свійських тварин постачає до сфери дій людини фразеологізми зі значенням примусу, підкорення: *ярьмо не для одного* [27: 82] – ‘люди позбавлені самостійності в діях, у поведінці’; *тримати як коні в ліцах* – ‘строго ставитися до кого-небудь’ [7: 65] чи інтелектуальної, світоглядної примітивності, вузького кругозору: *мати клапкы на очах* – ‘мати обмежений погляд на життя’ [7: 66], а сфера рибальства – звороти зі змістом скрутного становища, обману: *пойматися як рыба на гачок* – ‘потрапити у важку ситуацію’ [7: 113]; *вхопитися як рыба до саку* – ‘потрапити у важку ситуацію’ [7: 112] тощо.

Взаємодія людини і тварин, що не має певної мети, нерідко сприйнята в русинській етносвідомості як байдикування, звідси значення марнування часу, неухважності, забави: *мухы їмати* – ‘нічого не робити, байдикувати’ [7: 87]; *смотріти за мухами* – ‘байдикувати’ [7: 87]; *піти зогнати ворону з плота* – ‘нічого не робити’ [7: 34]; *вороны їмать*

– ‘нічого не зауважити навкруг’ [7: 34]; *лежати як пес на поздир’ю* – ‘нічого не робити, байдикувати’ [7: 100]; *са хоче робити як псови воду хлелтати* – ‘дуже лінивий’ [7: 101]; *позерати кады вороны літавуть; позерати вороны по дашы* – ‘бути неуважним’ [7: 34].

Тваринний світ у фразеологічному фонді русинської мови представлений не тільки зоонімами, а й іншими знаками суперконцепту ‘тварина’, зокрема партонімами різних тварин, предикатами, властивими тваринам, що репрезентують певні сценарні структури етносвідомості. Так, сценарії поведінки тварин, що містять партонім *крила*, аналогізовані з наявністю або втратою впевненості, енергії, сили людиною: *крыла выпыхат (кому)* [15: 430] – ‘хто-небудь відчуває прилив сили, енергії, натхнення’; *звісити крыла* [15: 430] – ‘втратити впевненість у собі, примиритися з чимсь, зневіритися у своїх силах’. Політ на крилах має стереотипну позитивну оцінку в етносвідомості, тому звороти такого змісту позначають радість, очікування чогось приємного. Семантика фразеологізму *быти крылами* [15: 103] – ‘з радістю поспішати, очікуючи чогось приємного’ передає психоемоційний стан доброго настрою, піднесення, що пов’язано з позитивним сприйняттям птаха і його органа руху. Натомість пошкодження крил наділене негативною аксіологічною маркованістю, тому стійкі звороти такого типу слугують для характеристики людей, які виконують чинсь волю, підвладні комусь: *крылка обрізати, пристрыгти крыла* – ‘зробити покірним кого-небудь’ [7: 74]. Крило сприйняте русинами й як орган дорослішання, змужніння, досягнення зрілості: *крыла наросли* – ‘підорослішав’ [7: 74]; *на свої крыла пустился* [27: 76] – ‘починати жити на власний заробіток’; *потя бересе на свої крыла* [27: 66] – ‘дитина дорослішає’.

Партоніми *роги, зуби*, навпаки, репрезентують негативний модус і асоціюються з агресією, злістю, зажерливістю: *крутиться, ги баранячий рѣг* [27: 9] – ‘виявляє свою злостиву вдачу, злі наміри і т. ін.’; *острить зуби* [27: 172] – ‘хотіти, прагнути заволодіти ким-, чим-небудь, захопити когось, щось’; *брати як баран на роги* – ‘брати багато, нахабно’ [7: 19] та бідністю: *довести (крутити) до кузього рога; нагнати до кузього рога* – ‘довести до бідності’ [7: 115]. Пазурі, як і лапи, фіксують стереотип залежності, підкорення, поразки: *облизати лабу* – ‘нічого не одержати’ [7: 77]; *трафити до пазурьов* [16: 439] – ‘потрапляти у залежність, у підлеглість’; *выдерти з пазурь (лаб)* [16: 338] – ‘врятуватися, звільнитися від кого-, чого-небудь; позбутися залежності від когось, чогось’.

Партонім *хвіст* є показником стану й поведінки людини в асоціативно мотивованих фраземах: упевненість чи самовпевненість, пиha пов’язані з підняттям хвоста вгору, а отже, його опущення донизу

русини сприймають як повернення до норми: *спустити хвуст* [16: 254] – ‘утрачати упевненість, пиху, злякавшись чи засоромившись наслідків своїх дій, вчинків або відчуваючи свою провину’; *вказали му хвуст* [15: 132] – ‘присадити, спинити кого-небудь, даючи зрозуміти, що він повинен утриматися або відмовитися від своїх попередніх справ, намірів’; *забити хвѣст помежи ноги* [27: 62] – ‘угамовувати свій запал, затятість у чому-небудь; утихомирюватися’. Партонім *хвіст* використано у зворотах на позначення руху: *бігти, аж хвіст задрати* – ‘дуже швидко бігти’ [7: 137]; *задерти хвуст* – ‘втекти’ [7: 137]; *утягти хвуст* – ‘утекти’ [7: 138]; *ходить за нѣв ги хвѣст* [27: 211] – ‘невідступно, набридливо слідувати за ким-небудь’. У русинських прислів’ях *хвіст* метафорично позначає молодшу, нижчу за статусом людину: *хвѣст голові хѣче розказовати* [27: 208]; *хвѣст мусить ити за коньом* [27: 208]; *де хвіст рядит, там голова блудит* [25: 42]. Русини уподібнюють сценарій невдалого господарювання метафорично до процесу зав’язування хвоста тварині: *хоче быти ґаздом, а не вмѣ коневи хвоста завязати* [25: 169]; *ґаздовати, ги мачці хвѣст заязовати* [27: 100] – ‘погано вести господарство’.

Досить продуктивно в русинських фразеологізмах представлено партонім *копито*, що слугує опорним компонентом формування змісту численних варіантів, які репрезентують смерть через пов’язані з нею фізичні дії: *стрепати з копитами, выстерти копыта, копыта выставити, з копытами лупнути, копытами двері пудперти* – ‘померти’ [7: 71]. В.М. Мокієнко формування семантики російського фразеологізму *с копыльев (с копылов) долой* пов’язує з давніми язичницькими ритуалами поховання на санях незалежно від того, коли – влітку чи взимку – був похорон. Забуття ритуалу й незнання семантики слова *копил* – ‘короткий брус, закріплений у полоз саней для зв’язку полізів з коробом’, на думку вченого, призвели до втрати символічного змісту ‘знести з саней, понести покійника на кладовище’ й зумовили мовленнєву партонімічну трансформацію, яка поступово закріпилася в мові за фразеологізмом *отбросить копыта* [4: 339–340]. Не заперечуючи зазначеного вище погляду, припустимо, що, можливо, семантика фразеологізмів могла бути також пов’язана з давнім звичаєм знімання зі старої кобили підків, аби використати їх вдруге. На користь нашого припущення вказує і наявність фразеологізмів у інших слов’янських мовах на позначення смерті, які використовують у низькому стилі, зі зневажливим відтінком, пор.: польськ.: *wyciągnąć kopyta*; чеськ. *být (uť) vzhůru kopyty, rozhodit / vystrčit kopyta*. Уважаємо, що русинська стала сполука *на єдной копыто* – ‘однакове, шаблоне’ [7: 71] виникла внаслідок паронімічного зближення лексеми *копыто* зі словом *копыл* – ‘дерев’яне шевське знаряддя, що має форму ступні

і яким користуються для виготовлення взуття' й сформувала свою семантику на ґрунті метафоричної аналогізації. Наявність копит у демонологічних персонажів – головна ознака нечистої сили, за давніми повір'ями після смерті ворожбита після нього залишаються лише копита [8: 245], що дає змогу пояснити семантику метафоричних фразем русинської мови: *твердой копито* – 'вперта людина' [7: 71]; *дябловой копито* – 'підла людина' [7: 71].

Партонім концепту 'птах' *пір'я* слугує підставою аналогії зі змужнінням, поліпшенням становища людини: *вже пірко за калапом* – 'стати дорослим (про хлопця)' [7: 103]; *заростати пірьом* – 'подорослішати' [7: 103]; *жыти як душа у пірю* – 'гарно, заможно жити' [7: 54]. Сценарій хаотичного руху пір'я під впливом вітру формує семантику фразеологізму *газдувати як вітор з пірьом* – 'бути марнотратним' [7: 29]. Партоніми *пір'я* у звороті *розыйшлося ги пір'я по воді* [27: 185] шляхом дистрибуції з предикатом і локативом творить значення 'дуже швидко' на підставі аналогізації руху пір'я по воді з інтенсивністю чи то поширення інформації, чи то втрати чого-небудь. Неоднозначну мотивацію має русинський фразеологізм *лем пір'я літатъ*. З одного боку, наявність в українській мові фраземи *аж пір'я летить*, що має значення 'дуже сильно', а з іншого – фіксація у словнику Д. Попа українського – *розтерти на порох* і російського – *разнести в пух и прах* відповідників дають змогу припустити, що русинська стійка сполука, імовірно, має двое значень '1) дуже сильно; 2) розбивати, знищувати кого-, що-небудь'.

У структурі русинських фразеологізмів, пов'язаних із орнітологічним кодом культури, метафоризації може зазнавати також локатив *гніздо* 'у птахів – влаштоване або пристосоване місце для кладки яєць і виведення пташенят'. Так, фраземи *жыти як у гнізді* – 'дружно жити' [7: 40]; *вывівса в мягкум гнізді* – 'про людину благородного походження' [7: 40]; *як потята в гнізді* – 'дружно жити' [7: 108] *и потяти треба гніздо* [27: 28] – 'кожній людині потрібна домівка' формують своє значення унаслідок метафоричного перенесення ознак гнізда на чоловіка й дружину, дітей, інших близьких родичів, які живуть разом та взаємини, що панують між ними. Особливого метафоричного змісту набувають русинські прислів'я: *Каждый пташок свое гніздо боронит* [25: 78]; *Рідной гніздо і птах не забыват* [25: 146]; *Недобрий тот пташок, што свое гніздо калит* [25: 112]; *Птах, который калит свое гніздо, все єст покараний* [25: 145]; *И воробок свое гніздо любить* [27: 185], які передовсім, дають моральні настанови обороняти домівку й сім'ю, не забувати про своє походження, родину.

Значна частина русинських фразем мають парадоксальну природу, зумовлену референційною незв'язністю, суперечливістю досвідних

знань людини та їхньому мисленнєвому аналізу в судженні та вербальній фіксації. У фразеологічному фонді сталі русинські сполуки із зоонімічним компонентом репрезентують парадоксальну, референційно не підкріплену тенденцію інтеграції концептів 'людина' та 'тварина' як поміщення тварин у тіло людини з метою позначення її фізіологічних та психоемоційних станів і різних характеристик. Така тенденція розглядається як 'перестрибування з реального на гіпотетичне відображення дійсності, що приймається як припущення' [28: 137]. Когнітивне моделювання подібних процесів, на наш погляд, найкраще здійснено в сучасній теорії інтеграції, або бленду (blend). М. Тернер, Ж. Фоконьє, Л. Талмі використовують бленд щодо пояснення метафоричних аномалій через взаємодію ментальних просторів на підставі запозичення елементів, що підлягають інтеграції із вихідного простору (input 1) до іншого результованого простору (input 2), унаслідок чого постає породжувальний простір (generic space), де проходить поєднання цих двох ментальних просторів [34: 103–104]. Фразеологізми, складники яких належать до різних концептосфер, є результатом такого поєднання ментальних просторів. Так, поміщення тварин у тіло людини слугує для позначення інтелектуальних характеристик: *в голові конячки мати* – 'бути дурним' [7: 40]. Психотип людини також зафіксовано в прислів'ях із соматизмом *ніс*, який вказує на функціонально зумовлену локалізацію таких станів, та негативно-аксіологічними зоономінацією *муха*: *кожний має свої мухи в носі* [25: 77] – 'про невірноважену, примхливу, вередливу людину'.

Фіктивні сценарії, позначені фразеологічними зворотами із зоонімами, створюють інтегральний зміст, що зумовлений саме неістинністю, неможливістю, фальсифікацією позначеного. Психокогнітивний механізм такого творення залежить від референційної специфіки. Референційність фразеологічних словосполук устанавлюється з огляду на ономасіологічну структуру номінативної одиниці, складеної шляхом концептуальних перетворень спостережуваного в неспостережуване [12: 84], логічного в алогічне, відносно істинного в неістинне. Ці перетворення в проекції на значення фразем формують різновиди псевдореференції фразеологічних одиниць, що зумовлені: 1) применшенням нереального, що поєднується з реальністю самого факту: *муху не кине* [27: 56] – 'хто-небудь дуже спокійний, сумирний, лагідний'; *мухи са боїть* – 'дуже боязливий' [7: 87]; *мусі бы не ублизыв* – 'зовсім не винний' [7: 87]; *і муха крилом бє* – 'нікому непотрібний, беззахисний' [7: 87]; 2) ірреальності суміщення тварини з певним предметом, не властивим їй, не пов'язаним із нею, що визначає зміст 'поганий, не такий, як треба': *як свини монисто* [16: 60] – 'негарно, недоладно'; *пасіє як свіню вінец*; *пасіє як свіню ризи* – 'зовсім не

личить' [7: 119]; *парує му, ги козі звонок* [27: 169] – 'зовсім не підходить що-небудь'; *парадитися як корова в ярмі* – 'занадто пишатися без будь-яких причин' [7: 71]; 3) проекцією абсолютно нереального факту на реальну подію через складну низку асоціацій, які створює зоонім: *ани курку не подоїть*; *може курки доїти* – 'невмілий, недотепний' [7: 76]; *курки доїти* – '1) надовго зникнути; 2) марнувати час' [7: 76]; 4) ірреальністю позначеного сценарію як неможливістю, негациєю того, що супроводжує зворот: *знає по лемківськы, як свиня по латині*; *знає ся, як волк на зьвіздах*; *знає ся, як свиня на дрожжах* [25: 68]; *розуміє ся, як свиня на помаранчах* [25: 147]; *розумітися як вовк (медвідь) на звіздах* – 'зовсім не розумітися на чому-небудь' [7: 22]; *багатства як у жабы серсти* – 'дуже бідний' [7: 54]; *як зозуля на Новый рік закукат* – 'ніколи' [7: 59]; *як на горі рак свисне* – 'ніколи' [7: 42]; *старати ся як пес о п'яту лабу*; *стоїт як пес о п'яту ногу* – 'зовсім не дбати' [7: 101]; *хыбувати як псу п'ята нога* – 'зовсім не потрібне' [7: 101]; *треба як пса до церкви*; *требало як пса до неба*; *требало як пса на погріб* – 'зовсім не потрібний' [7: 101]; *тота бы удранила и уд быка (цапа) молока* [27: 195]; *дустане (выросить) і од быка молока* – 'людина визначних здібностей'; *тўлко з нього хўсна ги з цапа молока* [27: 197]; *ги з цапа молока* [27: 28] – 'немає зовсім'. Парадоксальні русинські фразеологізми ґрунтуються на народному гуморі, знаннях й оцінках тваринного світу й корелюють з універсальними стереотипами сприйняття фіктивності іншими слов'янськими народами, пор.: укр. (схожий) *як свиня на коня*; (розбирається) *як вовк (цап) у зорях*; *як баран в аптеці*; (потрібен) *як зайцеві бубон*; *як собаці п'ята нога*; *як собаці другий хвіст*; *як корові сідло*; (буде) *як п'явка крикне*; *як свині з череди йтимуть*; (є) *як з цапа молока*; *як у карася вовни*; (любити) *як собака редьку (цибулю)*; *як кіт табаку*; *як собака палку*; (нагулятися) *як собака на прив'язі*; (поживитися) *як собака (Сірко) паскою*; (чепурний) *як свиня в дощ*; рос. (нужен) *как собаке пятая нога («здрасте»)*; (*идёт*) *как корове седло*; (*толку*) *как от козла молока*; *не пришей кобыле хвост*; *разбираться как свинья в апельсинах*; *как слон в посудной лавке*; *когда рак на горе свистнет*; *любит как собака палку*.

Знаковий код тваринного світу використано й на позначення просторових відношень, часу, міри та кількості. Просторові маркери здебільшого визначають міру розміру на підставі порівняння зі стереотипами розміру тварин та метафоричної гіперболізації: *шо жаба доскочить* – 'дуже близько' [7: 55]; *як в мышачой дірці* – 'дуже тісно' [7: 50]. Темпоральні значення зворотів із зоонімічним компонентом мотивовані часом, коли тварини лягають спати: *лігати спати із курками*; *ходити скоро спати як курка бантьи* – 'дуже рано лягати спати' [7: 76]. Кількісні показники позначено як розмірами, місцем їхнього

проживання, партонімами, так і кількістю тварин. Вони передовсім метафорично називають: 1) незначну кількість чого-небудь: як *про пса муха* – ‘дуже мало’ [7: 101]; як *бы коцур наплакал* – ‘дуже мало’ [7: 73]; *ани як мусі на крыло* – ‘зовсім нема чого-небудь’ [7: 87]; як *мачка наплаче* – ‘дуже мало’ [7: 82]; як *до мышачой діркы* – ‘дуже мало’ [7: 50]; *жабі по коліна*; *жабі по пупок* – ‘дуже маленький на зріст’ [7: 55]; 2) велику кількість чого-небудь або когось: як у *кобылі кышок* – ‘дуже багато’ [7: 67]; як *мурянок* – ‘дуже багато’ [7: 87]; як *пчолыв* – ‘дуже багато (про дітей)’ [7: 111]; як у *бочці гаринтів*; *натысканы як гаринти* – ‘дуже багато; тісно’ [7: 37].

Фразеологізми із зоонімами передають також міру стану довкілля, оцінену людиною: *і в кобылі гача замерзло* – ‘дуже холодно’ [7: 67]; *аж котята мерзнуть* – ‘дуже холодно’ [7: 72]; *ани муху не чути*; *тихо, што было чути муху летіти* – ‘дуже тихо’; *ани муха муха бы са не дустала межді людей* – ‘дуже тісно’ [7: 87]; *лем ся мышы наганявуть* – ‘зовсім порожньо’ [7: 83], а також ступінь бідності людини: *не мати чим пса выгнати* – ‘хто-небудь дуже бідний’ [7: 100]; *ани єден тварий дух*; *ани тварного духа* – ‘зовсім нічого нема’ [7: 53]; *высхнути як гусячка на бережку* – ‘дуже збідніти’ [7: 45]; *маєся, ги мыш у церкви* [27: 6]; *такий ги мыш у церкви* [27: 191] – ‘дуже бідний’ чи ступінь закоханості: *бухнута як коза до копы шіна* – ‘сильно закохана’ [7: 67].

Фразеологічна концептуалізація тваринного світу також ураховує наївні вірування, прикмети етносу й використовує концептуальні перетворення в процесі метафоричної аналогізації інколи як вторинні. Процедура встановлення зв'язку вихідного образу та семантики звороту передбачає етнологічні, культурологічні розвідки, що визначають побутові та архаїчні уявлення народу, його звичаї, обряди, забобони. Так, у русинській мові побутує фразеологічна одиниця *пустити червоного когута* – ‘підпалити’ [7: 67], яка представлена майже в усіх слов'янських мовах: укр. *пустити червоного півня*; рос. *пустить (сажать на крышу) красного петуха*; біл. *пускаць (чырвонаго) пейўня (певуна)*; польськ. *puścić czerwonego koguta*; чеськ. *posadit komu červeného kohouta (na střechu)*. Досить переконливою, на нашу думку, є гіпотеза про зв'язок давньої слов'янської символіки вогню та культу божества, пошановуваного народами.

Курка посідала особливе місце в русинському весільному обряді, її дарували нареченій, з неї готували спеціальну весільну страву – курячу поливку [18: 72]. Як зауважує І. Я. Франко, цей звичай є відгомонам давнього поганського культу, де курка була ритуальною жертвою при шлюбі [10: 150]. Русинська фразеологія фіксує сталі сполуки з орнітонімом *курка* (що є символом жертвності), *весілля* (система магічних ритуалів, спрямованих на захист добробуту) і

смерть (ознака жертвності): *кому свальба, а курици смирть* [27: 40]; *весіля – курам смерть; у Василя весіля, а курці смерть; перед весілем пси трубят, а кури сумують* [10: 151]. Семантику цих мовних одиниць можна інтерпретувати як 'очікування невдачі, лиха'. Когут у русинських віруваннях наділений здатністю віщувати [18: 73], водночас першим співом він проганяє злих духів, другим – мерців, третім – відьом і злих ворожбитів [8: 410]. Імовірно, такі сакральні уявлення і зумовили функціонування етноспецифічного фразеологізму *когуты одспівали* – 'замість бажаного хлопчика, народилася дівчинка' [7: 67]. Русини вірили в магічну силу зайця, вважали, що він має потойбічну силу, зв'язок із нечистою силою, бо створений чортом і служить йому. Саме ці давні уявлення спричинили появу фразеологізму *заяць му дорогу перебіг* [11: 217] – 'людину спіткало щось неприємне, зле' й навіть прокляття *бодай ти заяць дорогу перебіг* [11: 216].

Концепт тваринного світу репрезентує оцінку у зворотах – лайливих прокляттях або жартівливих побажаннях усіляких негараздів. З такою метою русини використовуються звороти: *Як я тебе маю взнути, най тебе пес взне! А бодай же би тебе гава з'їла! Пси бы ти пару доганяли!* [9: 217]; *Жебы ты качка копла!* [25: 55]; *Бодай ты качкы затоптали* [25: 16]; *А здох бис яко пес! А пси би тобі маму гонили! А пси би тобі марш тьили!* [11: 687]; *Бодай жи ти пси писки лизали! Бодай так пси траву їли по тій правді!* [11: 688] тощо.

Отже, зооніми як частина мовної картини світу продуктивно представлені в русинській фразеології для концептуалізації внутрішнього й зовнішнього світу людини. У більшості фразеологічних одиниць вони наділені універсальними характеристиками, що підтверджує тезу О.М. Ломакіної та В.М. Мокієнка про міжслов'янську мовну взаємодію [22: 313–314]. Русинські сталі сполуки віддзеркалюють систему стереотипних ознак, властивих конкретній тварині, які й становлять підґрунтя метафоричних перенесень. Аналіз досліджуваного матеріалу підтверджує, що витoki зооморфної метафоризації пов'язані з глибинними міфологічними пластами мислення, оскільки для виникнення таких метафор суттєвими є приписані стереотипам магічні, символічні, ритуальні, архетипні ознаки. Стереотипізація образів тварин виникає зазвичай не на конкретних, спостережуваних ознаках, а на додаткових змістах, вичленовуваних з відповідних концептуальних структур унаслідок складних ментальних процесів. У семантиці зооморфних метафор домінує пейоративна емоційно-оцінна ознака як один із найбільш потужних експресивних засобів. Негативно-оцінна зооморфна номінація пов'язана передовсім із тими рисами характеру, поведінки, інтелекту, фізичних чи психологічних особливостей, соціального статусу людини, які уподібнюють її до тварини.

Мовну стереотипізацію тваринного світу в русинській фразеосистемі характеризують процеси переважно антропоморфної аналогізації, що ґрунтуються на використанні сценарних структур знань про ознаки, поведінку тварин, їхній зв'язок із людиною, а також на аксіологічних та емотивних стереотипах етносвідомості. Знаки концепту тваринного світу у фразеологізмах використано здебільшого на позначення психоемоційного, фізіологічного станів людини, її характеристик, а також у парадоксальних зворотах на позначення заперечення, міри, кількості, просторових та часових параметрів. Стереотипізація тварин у русинських фразеологізмах відображає особливості світогляду, анімалістичні погляди, національний колорит і засвідчує потужний зв'язок між мовою, культурою та етносом.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алефиренко Н.Ф.* Поэтическая энергия слова: синергетика языка, сознания, культуры. М.: Асaddemia, 2002. 394 с.
2. *Арутюнова Н.Д.* Язык и мир человека. М.: Языки русской культуры, 1999. 896 с.
3. *Балли Ш.* Французская стилистика. М.: Эдиториал УРСС, 2001. 392 с.
4. *Бирх А.К., Мокиенко В.М., Степанова Л.И.* Русская фразеология: Историко-этимологический словарь. М.: Астрель: АСТ: Хранитель, 2007. 926 с.
5. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики. Качественность. Количественность. СПб.: Наука, 1996. 264 с.
6. *Бредис М.А., Ломакина О.В., Мокиенко В.М.* Русинская фразеология как пример культурно-языкового трансфера в славянских языках (на материале нумеративных единиц) // Русин. 2020. № 4 (60). С. 198–212. DOI: 10.17223/18572685/60/12
7. *Вархол Н., Івченко А.* Фразеологічний словник лемківських говірок східної Словаччини. Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво, 1990. 159 с.
8. *Войтович В. М.* Українська міфологія. Київ: Либідь, 2005. 664 с.
9. *Гайсенюк В.* Моя бабуся приповідала... Фольклор села Летяче: збірник. Біла Церква: Видавець Пшонківський О.В., 2019. 256 с.
10. Галицько-руські народні приповідки: у 3 т. Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. Т. 1. 832 с.
11. Галицько-руські народні приповідки: у 3 т. Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. Т. 2. 818 с.
12. *Добровольский Д.О.* Образная составляющая в семантике идиом // Вопросы языкознания. 1996. № 1. С. 71–93.
13. *Дуличенко А. Д.* Письменность и литературные языки Карпатской Руси (XV–XX вв.): вступительная статья, тексты, комментарии. Ужгород: Издательство В. Падяка, 2008. 908 с.

14. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / Ред. кол.: О.С. Мельничук (гол. ред.). Київ: Наукова думка, 2003. Т. 4. 657 с.
15. Керча И. Русско-руси́нский словарь: в 2 т. Ужгород: ПоліПрінт, 2012. Т. 1: А–Н. 580 с.
16. Керча И. Русско-руси́нский словарь: в 2 т. Ужгород: ПоліПрінт, 2012. Т. 2: О–Я. 596 с.
17. Ковшова М.Л. Фразеологические сравнительные конструкции с невыраженным признаком сравнения: возможности и ограничения на употребление // Устойчивые сравнения в системе фразеологии. СПб.; Грайфсвальд, 2016. С. 50–58.
18. Копорова К., Голубкова М., Плішкова А. Русинсько-російські фразеологічні еквіваленти із звірячим компонентом // Русин. 2016. № 3 (45). С. 68–89. DOI: 10.17223/18572685/45/6
19. Лакофф Дж. Когнитивная семантика // Язык и интеллект. М.: Прогресс, 1995. С. 143–185.
20. Ломакина О.В., Мокиенко В.М. Карпаторусинские соматические паремии на славянском фоне // Славянская микрофилология / Под ред. Александра Д. Дуличенко, Мотоки Номати. Sapporo: Slavic-Eurasian Research Center, Hokkaido University, 2018. (Slavic Eurasian studies; № 34). С. 103–128.
21. Ломакина О.В., Мокиенко В.М. Познавательный потенциал русинских паремий на фоне русского и украинского языков // Русин. 2016. № 3 (45). С. 119–128. DOI: 10.17223/18572685/45/9
22. Ломакина О.В., Мокиенко В.М. Ценностные константы русинской паремиологии (на фоне украинского и русского языков) // Русин. 2018. № 4 (54). С. 303–317. DOI: 10.17223/18572685/54/18
23. Маслова В.А. Лингвокультурология. М.: Академия, 2007. 208 с.
24. Мокиенко В.М. В глубь поговорки. Киев: Радянська школа, 1989. 221 с.
25. Періг Р. Лемки приповідають. Львів [б/в], 2017. 238 с.
26. Пигалев А.И. Культурология. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 1999. 420 с.
27. Поп Д. Русинско-украинско-русский и русско-руси́нско-украи́нский фразеологические словари. Ужгород [б/и], 2011. 243 с.
28. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. М.: Наука, 1986. 143 с.
29. Телия В.Н. Русская фразеология. М.: Языки русской культуры, 1996. 288 с.
30. Труба́чев О. Н. Происхождение названий домашних животных в славянских языках. М.: Изд-во АН СССР, 1960. 116 с.
31. Федоров А.И. Сибирская диалектная фразеология. Новосибирск: Наука, 1980. 192 с.
32. Baba S., Dziamska G., Liberek J. Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego. Warszawa: PWN, 1996. 775 s.
33. Borkowski P. The great Russian-English dictionary of idioms and set expressions. London: Borkowski, 1973. 384 p.
34. Fauconnier G. Methods and generalizations // Cognitive Linguistics: Foundations, Scope, and Methodology. Berlin; New York: Perseus Books 1999. P. 95–124.

REFERENCES

1. Alefirenko, N.F. (2002) *Poeticheskaya energiya slova: sinergetika yazyka, soznaniya, kul'tury* [Poetic Energy of the Word: Synergetics of Language, Consciousness, Culture]. Moscow: Academia.
2. Arutyunova, N.D. (1999) *Yazyk i mir cheloveka* [Language and Human World]. Moscow: Yazyki russkoy kul'tury.
3. Bally, Ch. (2001) *Frantsuzskaya stilistika* [French Stylistics]. Moscow: Editorial URSS.
4. Birikh, A.K., Mokienko, V.M. & Stepanova, L.I. (2007) *Russkaya frazeologiya: Istoriko-etimologicheskii slovar'* [Russian Phraseology: A Historical and Etymological Dictionary]. Moscow: Astrel': AST: Khramitel'.
5. Bondarko, A.V. (1996) *Teoriya funktsional'noy grammatiki. Kachestvennost'. Kolichestvennost'* [The Theory of Functional Grammar. Quality. Quantity]. St. Petersburg: Nauka.
6. Bredis, M.A., Lomakina, O.V. & Mokienko, V.M. (2020) Rusin phraseology as an example of cultural and linguistic transfer in Slavic languages (based of numerative units). *Rusin*. 4(60). pp. 198–212 (in Russian). DOI: 10.17223/18572685/60/12
7. Varkhol, N. & Ivchenko, A. (1990) *Frazeologichnyi slovník lemків's'kikh govirok skhidnoї Slovacchini* [The Phraseological Dictionary of Lemko dialects of Eastern Slovakia]. Bratislava: Slovats'ke pedagogichne vydavnistvo.
8. Voytovich, V.M. (2005) *Ukrain's'ka mifologiya* [Ukrainian Mythology]. Kyiv: Libid'.
9. Gaysenyuk, V. (2019) *Moya babusya pripovidala... Fol'klor sela Letyache* [My grandmother told... Folklore of the village Letyache: a collection]. Bila Tserkva: Pshonkiv's'kiy O.V.
10. Franko, I. (2006a) *Galits'ko-rus'ki narodni pripovidki: u 3 t.* [Galician-Russian National Proverbs: in 3 vols]. Vol. 1. Lviv: I. Franko Lviv University.
11. Franko, I. (2006b) *Galits'ko-rus'ki narodni pripovidki: u 3 t.* [Galician-Russian National Proverbs: in 3 vols]. Vol. 2. Lviv: I. Franko Lviv University.
12. Dobrovolskiy, D.O. (1996) *Obraznaya sostavlyayushchaya v semantike idiom* [The figurative component in the semantics of idioms]. *Voprosy yazykoznaniya*. 1. pp. 71–93.
13. Dulichenko, A.D. (2008) *Pis'mennost' i literaturnye yaziki Karpatskoy Rusi (XV–XX vv.): vstupitel'naya stat'ya, teksty, kommentarii* [Written and literary languages of Carpathian Rus (15th – 20th centuries): an introductory article, texts, comments]. Uzhhorod: V. Padyak.
14. Melnichuk, O.S. (ed.) (2003) *Etimologichnyi slovník ukrains'koi movi: v 7 t.* [The Etymological Dictionary of the Ukrainian Language. In 7 vols]. Vol. 4. Kyiv: Naukova dumka.
15. Kercha, I. (2012a) *Russko-rusinskiy slovar': V 2 t.* [Russian-Rusin dictionary: in 2 vols]. Vol. 1. Uzhhorod: PolyPrint.
16. Kercha, I. (2012b) *Russko-rusinskiy slovar': V 2 t.* [Russian-Rusin dictionary: in 2 vols]. Vol. 2. Uzhhorod: PolyPrint.
17. Kovshova, M.L. (2016) *Frazeologicheskie sravnitel'nye konstruktsii s*

nevyrazhennym priznakom sravneniya: vozmozhnosti i ogranicheniya na upotreblenie [Phraseological comparative constructions with an unexpressed sign of comparison: possibilities and restrictions on their use]. In: Mokienko, V.M. (ed.) *Ustoychivye sravneniya v sisteme frazeologii* [Stable comparisons in the system of phraseology]. St. Petersburg: Grayfsval'd. pp. 50–58.

18. Koporova, K., Holubkova, M. & Plishkova, A. (2016) Rusin-Russian idiomatic equivalents with the zoonymic component. *Rusin*. 3(45). pp. 68–89 (in Ukrainian). DOI: 10.17223/18572685/45/6

19. Lakoff, G. (1995) Kognitivnaya semantika [Cognitive semantics]. In: Petrov, V.V. (ed.) *Yazyk i intellekt* [Language and Intellect]. Translated from English. Moscow: Progress. pp. 143–185.

20. Lomakina, O.V. & Mokienko, V.M. (2018) Karpatorusinskie somaticheskie paremy na slavyanskom fone [Carpatho-Rusin somatic paraemias on the Slavic background]. In: Dulichenko, D.P. (ed.) *Slavyanskaya mikrofilologiya* [Slavic Microphilology]. Sapporo: Slavic-Eurasian Research Center, Hokkaido University. pp. 103–128.

21. Lomakina, O.V. & Mokienko, V.M. (2016) Cognitive potential of Rusin proverbs compared with those in the Russian and Ukrainian languages. *Rusin*. 3. pp. 119–128 (in Russian). DOI: 10.17223/18572685/45/9 14

22. Lomakina, O.V. & Mokienko, V.M. (2018) Value constants of the Rusin paremiology (compared with the Ukrainian and Russian languages). *Rusin*. 4(54). pp. 303–317 (in Russian). DOI: 10.17223/18572685/54/18

23. Maslova, V.A. (2007) *Lingvokul'turologiya* [Cultural Linguistics]. Moscow: Akademiya.

24. Mokienko, V.M. (1989) *V glub' pogovorki* [In the depths of a proverb]. Kyiv: Radyans'ka shkola.

25. Perig, R. (2017) *Lemky prypovidayut* [Lemkos tell]. Lviv: [s.n.].

26. Pigalev, A.I. (1999) *Kul'turologiya* [Culturology]. Volgograd: VolSU.

27. Pop, D. (2011) *Rusinsko-ukrainsko-russkiy i russko-rusinsko-ukrainskiy frazeologicheskie slovari* [The Rusin-Ukrainian-Russian and Russian-Rusin-Ukrainian Phraseological Dictionaries]. Uzhhorod: [s.n.]

28. Teliya, V.N. (1986) *Konnotativnyy aspekt semantiki nominativnykh edinits* [The connotative aspect of the semantics of nominative units]. Moscow: Nauka.

29. Teliya, V.N. (1996) *Russkaya frazeologiya* [Russian Phraseology]. Moscow: Yazyki russkoy kul'tury.

30. Trubachev, O.N. (1960) *Proiskhozhdenie nazvaniy domashnikh zhivotnykh v slavyanskikh yazykakh* [The origin of the names of domestic animals in the Slavic languages]. Moscow: USSR AS.

31. Fedorov, A.I. (1980) *Sibirskaya dialektnaya frazeologiya* [Siberian Dialect Phraseology]. Novosibirsk: Nauka.

32. Baba, S., Dziamska, G. & Liberek, J. (1996) *Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: PWN.

33. Borkowski, P. (1973) *The Great Russian-English Dictionary of Idioms and Set Expressions*. London: Borkowski.

34. Fauconnier, G. (1999) Methods and generalizations. In: Janssen, T. &

Redeker, G. (eds) *Cognitive Linguistics: Foundations, Scope, and Methodology*. Berlin; New York: Perseus Books. pp. 95–124.

Калько Валентина Владимировна – доктор филологических наук, доцент кафедры украинского языкознания и прикладной лингвистики Черкасского национального университета им. Богдана Хмельницкого (Украина).

Калько Валентина Володимирівна – доктор філологічних наук, доцент кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького (Україна).

Valentyna V. Kalko – Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University (Ukraine).

E-mail: mkalko@ukr.net

Калько Николай Иванович – доктор филологических наук, профессор кафедры украинского языкознания и прикладной лингвистики Черкасского национального университета им. Богдана Хмельницкого (Украина).

Калько Микола Іванович – доктор філологічних наук, професор кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького (Україна).

Mykola I. Kalko – Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University (Ukraine).

E-mail: mkalko57@gmail.com

Селиванова Елена Александровна – доктор филологических наук, профессор, зав. кафедрой теории и практики перевода Черкасского национального университета им. Богдана Хмельницкого (Украина).

Селіванова Олена Олександрівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики перекладу Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького (Україна).

Olena O. Selivanova – Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University (Ukraine).

E-mail: oselivanova@ukr.net